

МЕТОДИКА ЛІНГВОКОНЦЕПТОЛОГІЧНОГО ВИВЧЕННЯ ПРЕЦЕДЕНТНИХ ФЕНОМЕНІВ АРТУРІВСЬКОГО ДИСКУРСУ

У статті розглянуто тріадичну структуру прецедентних феноменів, пропонується методика дослідження артурівських прецедентних імен та артефактів з врахуванням особливостей понятійної, образно-оцінної та актуально-оцінної складових.

Ключові слова: артурівський дискурс (АД), прецедентний феномен (ПФ), прецедентне ім'я (ПІ), прецедентний артефакт (ПА), понятійна, образно-оцінна та актуально-оцінна складники.

Об'єктом цієї роботи є методика дослідження прецедентних складових артурівського дискурсу, предметом – прецедентні феномени легенд про короля Артура, зокрема прецедентне ім'я та артефакт, що разом зумовлюють її основну мету розвідки – встановлення методики лінгвоконцептологічного вивчення артурівських ПФ. Відповідно, постають і такі конкретні завдання: визначити структуру ПФ, запропонувати методику вивчення досліджуваних одиниць в АД на основі вже наявних методик.

Методика дослідження прецедентних феноменів (ПФ) полягає в інтерпретації значень конструкцій, що об'єктивують ті чи інші властивості, у виявленні частотних таксономічних характеристик і встановленні на їх основі загальних типологічних ознак досліджуваних феноменів. Саме ознаки прецедентних феноменів формують їхню структуру. В. В. Красних розглядає структуру ПФ як сукупність диференційних ознак (ситуація, зовнішній вигляд, характер) та атрибутів (потенційно можливих індивідуальних представлень і знань про прецедентний феномен) [3, с. 111-112].

Інтерпретація мовних засобів, що використовуються для таксономії окремих фрагментів внутрішнього світу, виступає одним із методів дослідження процесів категоризації суб'єктивної діяльності та відображення цих процесів у мовних структурах. Те, що існує та адаптується в мові, відповідає ментальності народу [2, с.17].

Методологічним фундаментом дослідження прецедентного імені (ПІ) чи артефакта (ПА) у цьому дослідженні виступає тріада понятійної, образно-оцінної та актуально-оцінної складників досліджуваних феноменів.

Понятійна складова ПФ відбиває відношення між денотатом і референтом – мінімальною ділянкою ментального простору [4, с. 56]. Цей складник прецедентного феномена зазвичай фіксується лексикографічними джерелами і її можна дослідити на основі тлумачних, перекладних або ж культурологічних словників, в той час як асоціативні ряди та атрибути не можливо виявити на їх основі. Це пояснюється тим, що понятійна (змістова) складова прецедентної назви зазвичай збігається зі змістом лексичної одиниці, яка його втілює, тоді як «перцептивна вибудовується над нею у вигляді ореолу, що його важко встановити за допомогою асоціативного психолінгвістичного експерименту» [4, с. 56].

Понятійний субстрат ПФ є фактуальною інформацією – пропозиціональним знанням, яке базується на мовній фіксації (описі, визначеннях, дефініціях) і може

бути згрупованим щонайменше у три категорії: емпіричне / буденне (індуктивне, перцептивне, фактуальне); енциклопедичне (асерторичне, дедуктивне, вивідне) знання та стерео- і прототишні знання [2, с. 17].

Природа понятійного субстрату ПФ полягає в тому, що він, по-перше, відображає свою інформаційну сутність у вигляді набору дефініційних ознак, а по-друге, виступає асоціатом, що пов'язує ПІ чи ПА з ядровою та ближньою периферією лексичного значення слова, тоді як дальня периферія та інтерпретативна зона поєднує досліджуваний ПФ з перцептивно-образним адстратом. Детальне вивчення прецедентного феномена проводимо на основі: 1) збору визначень і дефініцій, наведених у тлумачних, перекладних, енциклопедичних, літературознавчих і етнографічних словниках; 2) встановлення основних дефініційних ознак на основі визначень та етимону досліджуваних лексичних одиниць.

Перцептивно-образна складова – це ті знання, образи та асоціації, що викликаються у свідомості у зв'язку з тим чи іншим денотатом [1, с. 169]. Ця складова базується на категорії образності, тобто на здатності мовних одиниць створювати наочно-чуттєві уявлення щодо речей і явищ позамовної дійсності та сприйнятті – здатності відчувати. Обидві категорії образності та сприйняття формують своєрідний психо-когнітивний симбіоз, між якими пролягають ще дві проміжні ланки, необхідні для формування концепту, – асоціація та уявлення [4, с. 58]. Однак при аналізі Артурівського дискурсу, адстрат прецедентних феноменів виступає не перцептивно-образною складовою (перцепція відсутня), а образно-оцінною. Відповідно ПФ легенд про короля Артура утворюють у свідомості комуніканта певні образи відповідного референта. Для їх сприйняття не є необхідним бачити чи чути досліджуваній об'єкт, достатньо володіти інформацією про нього, яка формується на основі цілого комплексу асоціацій / уявлень [5, с. 41]. Прецедентна назва наповнює свій зміст деяким інваріантним комплексом уявлень, який є спільним для всіх представників однієї культури і співвідносний із колективним знанням етносу.

Образно-оцінний адстрат ПФ формується за рахунок двох факторів: внутрішньої форми мовних одиниць, асоціацій, закріплених у авторських та фольклорних прецедентних текстах, когнітивно засвоєних прототипах [4, с.58], тому встановлення образно-оцінної складової прецедентних феноменів у легендах про короля Артура здійснюється в два етапи: семантичного аналізу на основі прецедентного твору Т. Мелорі «Смерть Артура» та англійського дискурсу XV-XVIII ст.: у середньоанглійський період (XV–XVI ст.) та початок періоду формування національної мови (XVI–XVIII ст.). Однак не всі досліджувані артурівські прецедентні феномени можна віднайти у дискурсі XV–XVIII ст., тому для детального аналізу використовувалася інший історичний зріз, XIX–XX ст.

Перший етап – вивчення образно-оцінної складової ПФ на основі визначення основного понятійного складу досліджуваного лінгвістичного феномена в ПТ та встановлення образних характеристик цього ПІ / ПА в прецедентному тексті (ПТ). Завдяки інтертекстуальності досліджувані прецедентні феномени передаються з тексту в текст, зберігаючи в собі понятійну основу закладену ПТ, однак набуваючи більшого або меншого ступеня виразності, яскравості та контрастності. Це можна встановити наступним чином: 1) виокремити твори XV–XVIII ст. та XIX–XX ст., які

формують артурівський дискурс; 2) встановити якими мовними засобами представлені досліджувані прецедентні феномени та на їх основі виділити їх основні образні характеристики, які зустрічалися в ПТ та додаткові атрибути, що появляються у пізніших артурівських легендах; 3) класифікувати ознаки за їх повною забарвленістю (що є свідченням принципової різниці між самою формою та значенням ПФ).

Актуально-оцінна складова, яка в лінгвістиці більш розпізнана як ціннісний або валоративний епістрат виступає найголовнішою іпостасю ПФ, оскільки враховує ті цінності, що оживають у свідомості людини завдяки її приналежності до того або іншого етно- та лінгвокультурного колективу. Часто таку іпостась називають «тим, що переживається», вони не лише мисляться, але й пропускаються через емоції, стають предметом симпатій та антипатій [5, с. 41]. Актуально-оцінна складова прецедентних феноменів об'єктивується у тексті через сакралізацію певної ділянки життєвого світу людини.

Цінність та значущість прецедентної одиниці, в нашому випадку ПФ визначаються їх місцем в системі конкретної мови, куди входять і їх етимологічні та асоціативні характеристики. Через знаковий код мови ПФ входить у свідомість, обростаючи символічними рисами та створює «глибоко інтеріоризований валоратив кожного члена лінгвокультурного колективу» [4, с. 62]. Однак все це реалізується з урахуванням:

1) етнопсихологічного (сукупність знань, образів та асоціацій, що виникають у свідомості через ту чи іншу асоціацію);

2) соціодискурсивного (сукупність знань, що формують життєвий досвід людини в контексті комунікативної культури суспільства);

3) лінгвокультурного елементів (знання, образи та асоціації, що нашаровуються на поняття через знаковий код мови, а тому й виступають «глибоко інтеоризованим валоративом»).

Актуально-оцінна складова артурівських прецедентних феноменів встановлюється на основі вивченої попередньо образно-оцінної складової, ознаки якої є важливими для сучасної англійської лінгвокультури. Власне дослідження актуально-оцінного прошарку встановлює активність використання ПФ легенд про короля Артура в сучасному англійському дискурсі і актуалізаційну частоту первинних і вторинних номінантів ПП і ПА, які розподіляються по жанрах і дискурсах нерівномірно. Цей етап аналізу здійснюється в чотири етапи: 1) встановлюється частота використання артурівських ПФ у сучасному дискурсі Англії; 2) визначається продуктивність використання кожного окремого досліджуваного прецедентного феномену в розмовному, художньому, публіцистичному, науковому та офіційно-діловому дискурсах; 3) виділяються мовні засоби вираження кожного ПФ та на їх основі визначаються основні образні характеристики, що інтертекстуально збереглися з ПТ Т. Мелорі; 4) на їх основі розглядаються ті вторинні номінації, які побудовані за мотивами оцінної образності.

Зводячи три валоративні складові воедино, можна говорити про культурну значущість досліджуваних прецедентних феноменів артурівського дискурсу та про їх роль для сучасного художнього дискурсу.

Література

1. Воркачев С. Г. Концепт счастья в русском языковом сознании : опыт лингвокультурологического анализа : [монография] / С. Г. Воркачев. – Краснодар : Кубан. гос. технол. ун-т., 2002. – 140 с.

2. Карасик В. И. Лингвокультурный типаж / В. И. Карасик // Язык. Текст. Дискурс : межвуз. науч. альманах / под ред. проф. В. Н. Манаенко. – Ставрополь: Издательство ПШГУ, 2007. – Вып. 5. – С. 86–89.

3. Красных В. В. Этнопсихолінгвістика і лінгвокультурологія як конститuentи нової научної парадигми // Сфера мови і прагматика мовного спілкування : [міжнарод. сб. науч. трудов. к 65-літтю фак-та РГФ Кубанського гос. університета]. – Краснодар, 2002. – Кн. 1. – 284с.

4. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / А. М. Приходько. – Запоріжжя : Прем'єр, 2008. – 332 с.

5. Степанов Ю. С. Концепт / Ю. С. Степанов. Константы : Словарь русской культуры. Опыт исследования. – М. : Школа «Языки русской культуры», 1997.

Kalambet Ya. Methodology of linguoconceptual analysis of Arthurian precedent phenomena

The article deals with the triple structure of Arthurian precedent phenomena and investigation methods of precedent names and artifacts in the Legends about King Arthur with regard to conceptual features, image-evaluation and evaluation-relevant components.

Keywords: Arthurian discourse, precedent phenomenon, the precedent name, precedent artifact, conceptual, figurative and estimated components.

Каламбет Я. И. Методика лингвоконцептологического изучения прецедентных феноменов артуровского дискурса

В статье рассмотрена триадичная структура прецедентных феноменов и предлагается методика исследования артуровских прецедентных имен и артефактов с учетом особенностей понятийной, образно-оценочной и актуально-оценочной составляющих.

Ключевые слова: артуровский дискурс (АД), прецедентный феномен (ПФ), прецедентное имя (ПИ), прецедентный артефакт (ПА), понятийная, образно-оценочная и актуально-оценочная составляющие.